

Силабус
навчальної дисципліни
Методика викладання хорового диригування
2024 навчальний рік

Освітня програма «Середня освіта (Музичне мистецтво)»
Спеціальність 014 Середня освіта
Предметна спеціальність 014 Середня освіта (Музичне мистецтво)
Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка
Рівень вищої освіти другий (магістерський) рівень вищої освіти

Викладач Бузова Олена Дмитрівна
Посилання на сайт
Контактний телефон 0980302882
E-mail викладача: e.d.buzova@gmail.com
Графік консультацій четвер, 11.00-12.00

Обсяг курсу на поточний навчальний рік:

Кількість кредитів / годин	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Звітність
4/ 120			44	екзамен

Семестр: 1-2 семестр

Мова навчання: українська

Ключові слова: диригування, методика диригування, постанова руки, робота над розмірами,

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Практикум за кваліфікацією. Диригування» є узагальнення музично-історичних відомостей про розвиток та становлення мистецтва диригування, його сучасний стан, визначення його як навчального предмету, проблеми пов'язані з розкриттям специфіки диригування. Органічно поєднуються питання розвитку стародавньої, класичної та сучасної музики, визначаються межі, в яких справджуються ті чи інші стильові концепції, характеристика творчості видатних зарубіжних та вітчизняні композиторів хорової музики.

Міждисциплінарні зв'язки: практикум за кваліфікацією готує майбутнього диригента до практичної роботи як майбутнього педагога – диригента, так і керівника хорового колективу. Робота над хоровим твором потребує від хормейстера всебічних знань з курсу елементарної теорії музики, гармонії, поліфонії, історії зарубіжної музики, аналізу музичних творів та достатнє володіння основним музичним інструментом.

* На лекційних та практичних заняттях курсу «Методика викладання хорового диригування» студенти набувають теоретичні знання та практичні навички вокально-хорової техніки, співацького дихання, які удосконалюються на індивідуальних уроках «Постанови голосу». Диригент хору повинен досконало володіти технікою співу, вміти доступно і якісно пояснити та продемонструвати як брати дихання при співі, як утворюється вокальний академічний звук. Які існують резонатори, як виконувати при співі характер звуковедення LEGATO, NON LEGATO, STOCATTO, NON STOCATTO.

* Диригент повинен добре володіти грою на фортепіано, щоб емоційно і в характері відбулося перше знайомство хорового колективу з твором, який вони будуть співати. Оволодіння фортепіанною технікою виконання – це задача дисциплін «Спеціальний інструмент», «Додатковий інструмент».

* Мистецтво диригування, мануальна техніка рук, міміка обличчя – це мова, якою диригент розмовляє з хором при виконанні твору на сцені. Ці знання і практичні навички техніки диригування студенти вивчають на індивідуальних уроках дисципліни «Хорове диригування».

* «Хоровий клас» - це справжня практична лабораторія, в якій студент набуває практичні навички роботи з хоровим колективом і втілює комплекс теоретичних знань вище означених дисциплін. Проблематика курсу з теорії музики, гармонії, історії музики, історії хорового мистецтва, хорового диригування дає можливість для широких узагальнених уявлень щодо історії становлення та розвитку хорового мистецтва, закладає основи

для розвитку вокально-хорової техніки, модель розвитку національної культури, теорії музичної естетики тощо. Крім цього, велика увага приділяється аналізу хорових творів, індивідуальних стилів провідних композиторів, особливостям композиційної структури хорових творів, значення певного композитора в розвитку того чи іншого жанру.

Основними формами роботи, які слід використовувати в курсі методика викладання дисциплін за кваліфікацією є знання та практичні навички з курсу хорознавства та хорового аранжування.

В письмових анотаціях важливо вимагати від студентів детального аналізу усіх розділів згідно плану анотації. Викладач повинен довести до відома студентів методика усіх питань аналізу та перекладів хорових партитур для іншого складу виконавців.

Мета та завдання курсу: Метою викладання навчальної дисципліни «Методика викладання хорового диригування» є підготовка майбутнього фахівця не тільки до роботи за основною кваліфікацією вчителя музики, а й до викладання диригування, як складової навчальної дисципліни музично-педагогічної освіти, зокрема у педагогічному училищі чи педагогічному вузі.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Методика викладання хорового диригування» є:

- ознайомити майбутніх фахівців з науково-теоретичними основами диригування як виду мистецтва, його науковим апаратом;
- сприяти систематизації знань, удосконаленню теоретичних навичок, набутих в курсі практичного диригування;
- забезпечити методичну підготовку до викладання диригування в навчальних закладах музично-педагогічної освіти;
- прищепити навички самостійної роботи з фаховою літературою, орієнтації в ній, а також закласти навички формування навчально-художнього репертуару.

Завдання курсу :

- виховання у студентів любові до хорового мистецтва;
- ознайомлення з історією хорового мистецтва і історією співацького виховання дітей на Україні;
- засвоєння знань про структуру, тип, вид хорового колективу, його вокальну організацію, жанри хорового виконавства;
- оволодіння навичками комплексного теоретичного, художньо-виконавського аналізу хорових творів;
- ознайомлення зі структурою, функціями голосового апарату, особливостями дитячих голосів та специфікою вокального виховання дітей;
- розвиток музичних здібностей /слуху, ритму, пам'яті, музичного й творчого мислення;
- ознайомлення з основними принципами вокально-хорової діяльності, засобами художньо-виконавської творчості в колективі, вокально-хоровими технологіями, специфікою їх використання на уроках музики та в системі позашкільної музичної освіти;
- формування навичок самостійного аналізу хорової партитури - усний та письмовий аналіз твору /загальний аналіз, музично-теоретичний, вокально-хоровий, виконавський /.

\ Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати :

- історію хорового мистецтва і шляхи його розвитку;
- становлення диригування як навчальної дисципліни;
- конкретні теоретичні і практичні навички організаційного та виконавського характеру;
- дидактичні принципи побудови змісту диригентського навчання та їх реалізація;
- значення мануальної техніки;
- володіти теоретичною базою хорознавства та хорового аранжування.

вміти :

- володіти основною музичною термінологією
- визначати та класифікувати співочі голоси та хорові партії, їх діапазони та регістри;
- ;виконувати письмовий аналіз (анотацію) хорових творів без супроводу;
- виявляти особистості та складності вокально-хорової роботи в створенні художніх образів творів, шляхи подолання складностей;
- розуміти інтонаційні закономірності в усіх видах хорового ансамблю;
- володіти практичною технікою перекладення хорових партитур.

Основними формами роботи в процесі вивчення курсу «Хорознавство» є:

- виклад історико-теоретичного матеріалу викладачем з демонстрацією та аналізом прикладів хорових творів;
- знання автобіографічних даних композиторів;
- закономірності розвитку хорових жанрів;
- аналіз (анотація) хорових творів різних жанрів;
- демонстрація музичного матеріалу на інструменті;
- письмова контрольна робота.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

- Тема 1. Теорія і практика диригування.
- Тема 2. Історія розвитку диригентського мистецтва.
- Тема 3. Початковий етап навчання диригуванню.
- Тема 4. Третій рік навчання
- Тема 5. Четвертий рік навчання (завершальний період).
- Тема 6. Проведення репетиційної роботи з хором.

Компетентності та програмні результати навчання:

Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач	Програмні результати навчання
<p>ЗК 1. Здатність розв'язувати складні завдання і проблеми у галузі професійної діяльності із поглибленим рівнем знань та вмінь інноваційного характеру, достатнім рівнем інтелектуального потенціалу для вирішення проблемних професійних завдань у галузі середньої освіти (музичне мистецтво)</p> <p>ЗК2. Здатність самостійно приймати рішення та нести відповідальність за їх реалізацію. Здатність продовжувати нові ідеї.</p> <p>ЗК 3. Здатність ефективно спілкуватися, надавати складну комплексну інформацію у стислій формі усно та /або письмово із використанням сучасних інформаційно-комунікативних технологій та відповідною діловою мовою, у тому числі іноземною.</p> <p>ФК 1. Здатність навчати співвідносити індивідуальні можливості з поставленими творчими завданнями. Формувати уявлення про значення музичного мистецтва в умовах сучасного суспільства. Залучити учнів до виконання творчих та науково-дослідних завдань.</p> <p>ФК2. Здатність організовувати поетапно навчальний та репетиційний процес: постановка завдання, корегування діяльності, контроль та оцінювання її результатів: організація та забезпечення професійної діяльності в колективі, уміння</p>	<p>РН 4. Здатність використовувати належне комп'ютерне забезпечення для професійної діяльності.</p> <p>РН 5. Здатність демонструвати знання стандартів необхідних для наукового дослідження і публікування, включаючи критичну обізнаність та інтелектуальну чесність.</p> <p>РН 10. Здатність демонструвати знання про сутність, мету, завдання, зміст музичної освіти, характеризувати складові процесу музичного навчання і виховання.</p> <p>РН 14. Здатність демонструвати знання музичного репертуару, самостійно добирати твори для проведення уроків музичного мистецтва й організації позакласної музично-творчої діяльності</p> <p>РН 15. Здійснювати різні види аналізу музичних творів.</p> <p>РН 17. Здатність до виконавської інтерпретації музичних творів.</p> <p>РН 19. Здатність демонструвати знання методик музичної освіти.</p>

Зміст курсу:

Змістовий модуль 1. Теорія і практика диригування.

Характеристика мети, завдань і змісту курсу «Методика викладання хорового диригування». Теорія і практика диригування. Організаційні форми навчання. Основні методи та принципи та прийоми навчання. Роль окремих методик навчання диригуванню. Індивідуальний урок - основна форма навчання. Доцільність використання групових занять на початковому і наступних етапах навчання (з досвіду К.А.Ольхова, Л.М.Венедиктова, особистого). Напрями здійснення репертуарної політики. Роль концертмейстера у справі диригентської підготовки майбутніх викладачів. Зміст і особливості самостійної роботи студента на різних етапах навчання.

Змістовий модуль 2. Історія розвитку диригування.

Мистецтво диригента. Історія розвитку диригентського мистецтва: диригування як самостійний вид виконавської діяльності (середини XIX століття). Стародавнє походження диригентського мистецтва. Стадії (способи) його розвитку: управління ритмічною стороною виконання (акустичний спосіб), хейрономія (візуальний спосіб), управління за допомогою гри на музичному інструментів (органи, роялі, скрипці) або співу в хорі. Характеристика розвитку диригентського мистецтва у XIX столітті. Навчання диригуванню в період 20-30-х років XX століття до нашого часу: розробка нового змісту і навчальних програм, ведення мануальної техніки, як складової частини диригентської підготовки. Відомі педагоги – диригенти України, близького та далекого зарубіжжя. Становлення диригування як навчальної дисципліни.

Змістовий модуль 3. Початковий етап навчання диригуванню.

Мануальна техніка, її усвідомлення як специфічної мови за допомогою системи рухів рук. Техніка диригування і її значення для хорового виконавства. Диригентський апарат. Формування перших диригентських рухів. Опора на два типи рухів: вертикальні і горизонтальні (М.М.Канерштейн). Ауфтакт. Початковий і міждольний ауфтаки. Прийом «вступ». Художні ознаки прийому вступу. Прийом «зняття». Формування штрихів. Дводольна та тридольна схеми. Особливості вивчення складних розмірів. Фермата. Виконання пауз.

Змістовий модуль 4. Вивчення складних несиметричних розмірів. П'ятидольний розмір: структура, варіанти. Постійність структури такту і перемінність. Вплив темпу твору на сітку диригування. П'ятидольний розмір «на два». Диригування творів без супроводу і без допомоги концертмейстера.

Поглиблення роботи над вокально-хорового та внутрішнього слуху. Диригування творів у розмірі $3/8$, $\frac{3}{4}$ «на раз». Характерна ознака долевого руху.

Змістовий модуль 5. Четвертий рік навчання (завершальний період).

Продовження вивчення несиметричних розмірів. Семидольні розмір як складний мішаний розмір, до якого входять два простих дводольних і один тридольний розміри. Можливі варіанти тактової структури. Диригування в розмірі $2/2$, $3/2$. Їх виконання за дво-або тридольною схемами. Вивчення складних розмірів: $9/4$, $9/8$, $12/4$, $12/8$. Особливості їх виконання у повільних і помірно-повільних темпах. Диригування творів у перемінних розмірах. Диригування творів, написаний у перемінних розмірах та без визначення розмірів. Диригування оркестром, хором і сольними партіями. Вивчення творів крупної форми по частинах, епізодах з наступним зведенням у ціле.

Змістовий модуль 6. Зміст і організація підготовки до практичної роботи з хором.

Підготовка студента до практичної роботи з хором – найважливій рубіж у його житті. Ретельний добір творів з врахуванням інтелекту, музичного розвитку студента, його диригентської підготовки. Самостійна робота студента: досконале вивчення твору, його всебічний аналіз, вивчення най відповідальних моментів у партитурі, прогнозування щодо практичного вивчення з хором, усвідомлення методики і техніки її використання тощо. Планування роботи з хором. Методичне відпрацювання окремих епізодів, тактів твору. Визначення диригентських репетиційних прийомів. Уточнення готовності студента до спілкування з хором колективом всіма можливими засобами: словом, співом, мімікою, очима, психо-фізичним станом, мануальною технікою.

Підготовка дипломного реферату (розширеної анотації) як наукового дослідження всіх аспектів, пов'язаних з вивченням конкретного твору.

Змістовий модуль 7. Основи вокально-педагогічної творчості вчителя-диригента. Основні вокально-педагогічні якості вчителя-диригента. Музично-педагогічні передумови оволодіння співацьким апаратом вчителя-диригента. Підготовка майбутнього вчителя-диригента до диригентсько-хормейстерської діяльності.

Основні психолого-педагогічні принципи формування шкільних хорів учителем-диригентом. Педагогічні умови формування хорового колективу молодших школярів. Психолого-педагогічна характеристика хору школярів середнього віку. Музично-естетичні потреби й інтереси хору школярів.

Змістовий модуль 8. Музично-теоретичні основи формування творчих умінь диригента шкільних хорів. Музично-історичні знання та їх застосування в процесі хорової підготовки. Основні умови музично-теоретичного та педагогічного формування творчих умінь з музичної грамоти та сольфеджіо. Педагогічні основи підбору музичних творів для роботи з хоровими колективами школи та організаційні форми навчання.

Таблиця 1. Максимальна вага поточного та підсумкового контролю у балах

Вид контролю	Максимальна вага поточного та підсумкового контролю у	Частина підсумкової оцінки у балах	Підсумкова оцінка
--------------	---	------------------------------------	-------------------

	балах		
Поточний контроль		50	100
Практичні заняття	36		
Самостійна робота (бесіда за запропонованими темами для самостійного опрацювання, поезії напам'ять)	14		
Підсумковий контроль		50	
Екзамен:	50		

Таблиця 2. Розподіл набраних студентом балів під час поточного контролю

Види робіт	Кількість набраних балів			
	незадовільно	задовільно	добре	відмінно
Практичне заняття 1	2	4	6	8
Практичне заняття 2	2	4	6	8
Практичне заняття 3	1	4	6	10
Практичне заняття 4	1	6	6	10
Максимальна кількість набраних балів	6	18	24	36

Таблиця 3. Розподіл набраних студентом балів під час самостійної роботи

Види робіт	Кількість набраних балів			
	незадовільно	задовільно	добре	відмінно
Самостійна робота 1	0,2	0,6	1	1
Самостійна робота 2	0,2	0,6	1	1
Самостійна робота 3	0,2	0,8	1	2
Самостійна робота 4	0,2	0,8	1	2
Самостійна робота 5	0,2	0,8	1	2
Самостійна робота 6	0,2	0,8	1	2
Самостійна робота 7	0,4	0,8	2	2
Самостійна робота 8	0,4	0,8	2	2
Максимальна кількість набраних балів	2	6	10	14

Таблиця 4. Розподіл набраних студентом балів під час підсумкового контролю

Види робіт	Кількість набраних балів			
	незадовільно	задовільно	добре	Відмінно
Екзамен: Аспекти оцінювання				
Повнота розкриття теми: аналіз,	5	8	10	15

порівняння і критичне узагальнення, знання з дисципліни хорознавство.				
Адекватність наведених прикладів, знання музично-хорового матеріалу	5	8	10	15
Аргументованість, логічність й послідовність відповіді, адекватне використання музичної термінології; переконливість викладу .	3	5	8	10
Знання світового контексту, культурного, музичного й історичного аспектів	3	5	8	10
Максимальна кількість набраних балів	16	26	36	50

Таблиця 5. Шкала оцінювання поточного та підсумкового контролю

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою		Оцінка за шкалою ЄКТС
	Для підсумкового семестрового контролю, що включає екзамен, курсову роботу, практику	Для підсумкового семестрового контролю, що включає залік	Для всіх видів підсумкового контролю
39-50	відмінно	зараховано	A (відмінно)
32-38	добре		B (добре)
26-31			C (добре)
21-25			задовільно
14-20	E (задовільно)		
8-13	незадовільно	не зараховано	FX (незадовільно) з можливістю повторного складання
1-7	Незадовільно		F (незадовільно) з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Підсумкова оцінка є сумою балів, набраних за весь курс навчання та під час екзамену (50+50=100) та вираховується за національною шкалою та шкалою ЄКТС.

Таблиця 6. Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою		Оцінка за шкалою ЄКТС
	Для підсумкового семестрового контролю, що включає екзамен, курсову роботу, практику	Для підсумкового семестрового контролю, що включає залік	Для всіх видів підсумкового контролю
90-100	Відмінно	зараховано	A (відмінно)

78-89	Добре		В (добре)
65-77			С (добре)
58-64	Задовільно		D (задовільно)
50-57			E (задовільно)
35-49	Незадовільно	не зараховано	FX (незадовільно) з можливістю повторного складання
1-34	Незадовільно		F (незадовільно) з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Список рекомендованих джерел:

Основні

1. Анохін В. Технічне та дидактичне забезпечення самостійної роботи студентів / В. Анохін // Вища школа. – 2015. – № 9–10. – С. 80–95.
2. Бенч-Шокало О. Г. Український хорівий спів: Актуалізація звичаєвої традиції : навч. посіб. / О. Г. Бенч-Шокало. – К. : Ред. журн. "Укр. світ", 2002. – 440 с.
3. Бодаренко А. В. Основні принципи диригентсько-хорового навчання // Наукові записки / Ред. кол.: В. Ф. Черкасов, В. В. Радул, Н. С. Савченко та ін. – Випуск 152. – Серія: Педагогічні науки. – Кропивницький: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2017. – С. – 141 – 145.
4. Бурбан М. І. Українські хори та диригенти / М. І. Бурбан. – Дрогобич : Посвіт, 2007. – 672 с.
5. Варламов Д. І. Артикуляція в дирижированні / Д. І. Варламов // Оркестр. – 2013. – №1-2. С.14 -16
6. Варакута В. Концепція підручника з методики викладання диригування / В. Варакута // Матеріали всеукраїнської науково практичної конференції: до 70-річчя кафедри народних інструментів Київської консерваторії (НМАУ) ім. П. І. Чайковського : зб. наук. ст. / ред.-упоряд. М. А. Давидов. – К., 2010. – 188 с.
7. Васильєва Т. В. Сполучення групових та індивідуальних форм навчальної діяльності студентів / Т. В. Васильєва, Я. І. Бурлака. – К. : КГПІ, 1988. – 100 с.
8. Вища освіта України і Болонський процес : навч. посіб. / за ред. В. Г. Кременя. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384 с.
9. Іванченко В. Методика аналізу структури змісту музичного твору // Музична освіта в Україні. Сучасний стан, проблеми розвитку : матеріали науково-практичної конференції / В. Іванченко ; Академія мистецтв України голова ред. колегії академік І. Д. Безгін. – К. : Київ, 2001. – С. 166–170.
10. Колесса М. Основи техніки диригування. Київ, 1973. 198 с.
11. Костенко Л. В. Педагогічні умови організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх учителів музики (на матеріалі вивчення диригентсько-хорових дисциплін) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Костенко Л. В. ; НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К., 1998. – 16 с.
12. Костенко Л. В. До проблеми диригентсько-хорової підготовки в умовах кредитно-модульної системи / Л. В. Костенко, Л. Ю. Шумська // Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки" (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя). – № 4. – Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2007. – С. 11–15.
13. Костенко Л. В. Формування творчої самостійності та інтелектуальної активності студентів у класі хорового диригування / Л. В. Костенко, Л. Ю. Шумська // Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки" (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя). – № 5. – Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2008. – С. 96–101.
14. Костенко Л. Ю., Шумська Л. Ю. Методика викладання хорового диригування : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / Л. В. Костенко, Л. Ю. Шумська. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2012. – 98 с.
15. Кофман Р. І. Виховання диригента: психологічні особливості / Р. І. Кофман. – К. : Муз. Україна, 1986. – 40 с.
16. Кустовський С. М. До питання про стан сучасної самостійної роботи у вищих навчальних закладах / С. М. Кустовський // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін. – Вип. 5. – Київ – Вінниця : ДОВ Вінниця, 2004. – С. 518–528.

18. Маргуліс Є. Д. Колективна діяльність учнів. Проблеми навчання / Є. Д. Маргуліс. – К. : Вища школа, 1990. – 135 с.
19. Мартинюк М. Диригентсько-хорова освіта в музичній культурі України другої половини ХХ століття : автореф. дис. канд. мистецтва знав. : спец. 17.00.01 / Мартинюк М. / Харківська державна академія культури. – Харків, 2001. – 24 с.
20. Пархоменко Л. О. Українська хорова п'єса / Л. О. Пархоменко. – К. : Наукова думка, 1979. – 218 с.
21. Пучко-Колесник Ю. В. Діяльність диригента-хормейстера як
22. соціокультурний феномен : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства / Юлія Віталіївна Пучко Колесник. Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського. – Київ, 2009. – 18 с.
23. Пігров К. Керування хором / К. Пігров. – К.: Держмузвидав, 1962. – 202 с.
24. Растригіна А. Фахові компетенції з хорового диригування як складова професійної компетентності майбутнього педагога-музиканта / А. Растригіна // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Педагогічні науки. – 2015. – Вип. 140. – С. 10–13.143
25. Ростовський О. Я. Музична педагогіка. Навчальні програми, методичні рекомендації та матеріали : навч. посіб. – Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2008. – 191 с.
26. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
27. Серганюк Л. І. Методика аналізу хорових творів: навчально-методичний посібник для викладачів і студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ: Прикарп. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2015. 191 с.
28. Сенченко Л. І. Формування хорового мислення диригента / Л. І. Сенченко. – Рівне : РДІК Ліста, 1998. – 128 с.
29. Татарак Н. Г. Міжпредметні зв'язки вокально-хорових дисциплін у фаховій підготовці майбутнього вчителя музики: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Н. Г. Татарак. – Харків, 2008. – 23 с
30. Топчієва І. Орієнтири оновлення диригентсько-хорової підготовки студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки : зб. наук. пр. / за ред. проф. Тетяни Степанової. – № 1 (64), лютий 2019. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2019. – С. 243 – 246.
31. Третякова К. В. Організація самостійної роботи студентів із використанням Internet-ресурсів як засіб диференціації, оптимізації та індивідуалізації навчання / К. В. Третякова // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. : наук. 144 зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. – Рівне : РДГУ, 2015. – Вип. 11 (54). – С. 82–84.
32. Шиян Н. Методичні основи організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів ВНЗ / Н. Шиян // Імідж сучасного педагога. – 2013. – № 6. – С. 12–14.
33. Шульгіна В. Інноваційні технології у діяльності педагога-музиканта / В. Шульгіна, Л. Пискач // Музична освіта в Україні: теорія і практика : збірка статей / упоряд. О. В. Комісаров. Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. – Вип. 29. – Київ, 2003. – С. 115–125.
34. Шумська Л. Ю. Формування умінь комплексного фактурно-хорового аналізу у системі диригентсько-хорової підготовки / Л. Ю. Шумська // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції "Гуманістичні орієнтири мистецької освіти" // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 14 "Теорія і методика мистецької освіти". – Вип. 5 (10). – К. : НПУ, 2007. – С. 131–134.
35. Шумська Л. Ю. Формування фахових компетенцій у процесі магістерської підготовки хорового диригента / Л. Ю. Шумська // Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. "Психолого-педагогічні науки". – Ніжин : Видавництво НДУ, 2015. – № 2. – С. 162–166.
36. Шумська Л. Ю. Хорове диригування : навч. посіб. / Л. Ю. Шумська. – 2-ге вид., доповнене та перероблене. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. – 105 с.
37. Щербініна О. М. Формування музично-стильових уявлень майбутніх учителів музики у процесі інструментально-виконавської підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / Щербініна О. М. // НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К., 2005. – 20 с.
38. Ятло Л. П. Теорія та методика роботи з дитячим хором. Навч. посібн. – 2-е вид. – Умань: РВЦ «Софія» 2009. – 172 с.

Додаткові

1. Андрос Н. Українська хорова література. Київ, 1991. 125 с.

2. Альпакова І. Хорознавчий лексикон: посібник з хорознавства. Склянка часу*Zeitglas, 2011.
3. Антонович М. Мисіка сасга: збірник статей з історії української церковної музики. Львів: Інститут українознавства ст. І. Крип'якевича НАН України, 1997. 261 с.
4. Афонченко М. Українська хорова духовна музика. Рівне, 1998. 184 с.
5. Бенч-Шокало О. Український хоровий спів: актуалізація звичаєвої традиції. Київ: «Український світ», 2002. 440с.
6. Богданова Ж. Основи хороведення. Учебное пособие. – Минск: БГПУ, 2009. – 132с.
7. Боларський А. Хоровий клас і практика роботи з хором. К.: Музична Україна, 1987. – с.
8. Єгоров О. Теорія і практика роботи з хором. К., 1969. – С.12-61
9. Горбенко С.С. Дитяче хорове виховання в Україні. К.: Інститут змісту і методів навчання, 1999. – с.
10. Герасимова–Персидська Н. Хоровий концерт на Україні в XVII – XVIII ст. Київ: Музична Україна, 1978. 182 с.
11. Доронюк В. Д., Зваричук Ж. Й. Шкільне хорознавство: навчальний посібник для викладачів і студентів музичних факультетів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ: ПНУ, 2008. 336 с.
12. Загайкевич М. Михайло Вербицький: сторінки життя і творчість. Львів: Місіонер, 1991. 146 с.
13. Іванов В. Співацька освіта в Україні у XVIII ст. Київ: Музична Україна, 1997. 289 с.
14. Історія української музики: в 6 т. / редкол.: М. М. Гордійчук (голова) [та ін.]. Київ: Наукова думка, 1989–1992.
15. .Королюк Н. Корифеї української хорової культури ХХ століття. Київ: Музична Україна, 1994. 204с.
16. Кияновська Л. Галицька музично культура ХХ – ХХІ століття. Чернівці: Книги – ХХІ ст., 2007. 420 с.
17. Кудрик Б. Огляд історії української церковної музики. Львів: Інститут українознавства ст. І. Крип'якевича НАН України, 1995. 128 с.
18. Лашенко А. П. З історії київської хорової школи. Київ: Музична Україна, 2007. 197 с.
19. Луговенко В., Ніколаєва Н. Українська хорова література. Київ: Музична Україна, 1985. 64 с.
20. Маценко П. Нариси до історії української церковної музики. Київ, 1994. 143 с.
21. Мазепа Л., Мазепа Т. Шлях до музичної академії у Львові: у 2 т. Львів: Сполом, 2003. Т. 1.: Від доби міських музикантів до Консерваторії [поч. XV ст. – до 1939 р]. 287 с.; Т 2.: Від Консерваторії до Академії (1939 – 2003). 200 с.
22. Мархлевський А. Практичні основи роботи в хоровому класі. Київ: «Музична Україна», 1986. 96 с.
23. Демцюх З. Виконавсько-хорові проблеми кантати Лесі Дичко, «Червона калина»: навчально-методичний посібник. Львів: Сполом, 2013. 56 с.
24. Ковалик П. А. Хорове виконавство як феномен творчої взаємодії (з досвіду київської хорової школи): автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня канд. мистецтвознав.: спец. 17.00.03 «Музичне мистецтво». Київ, 2002. 19 с.
25. Корній Л. Історія української музики. Київ–Харків–Нью-Йорк: Видавництво М. П. Коць, 1996. Ч. 1-3.
26. Ферендович М. Українські співочі товариства Львова та їх керівники (1900–1939 рр.). Молодь і ринок: науково-педагогічний журнал Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2011. № 2 (73). лютий. С. 145–154.
27. Ферендович М. Проблеми репертуару українських співочих товариств Львова періоду 1900–1939 років. Родина Колессів – спадкоємність науково-мистецьких традицій (з нагоди 140-річчя від дня народження академіка Філарета Колесси): збірник наукових праць та матеріалів. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2013. С. 665–672. (Серія «Українська філологія: школи, постаті, проблеми». Вип. 13).

Інформаційні ресурси

1. *Бердянський державний педагогічний університет*. – Режим доступу : <http://bdpu.org/>